

**OILADA PEDAGOGIK MULOQOTNING TARBIYAVIY AHAMIYATI,  
MUAMMOLARI VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI**

**Isomiddinov Ozodjon Saloxiddinovich**

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi*

*E-mail: [ozodjonisomiddinov6281@gmail.com](mailto:ozodjonisomiddinov6281@gmail.com)*

**Annotatsiya.** Ushbu tezisda oilada pedagogik muloqotning mohiyati, ota-ona va farzand o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tarbiyaviy imkoniyatlari hamda bola shaxsining ijtimoiy-axloqiy rivojlanishiga ta'siri nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Oilaviy muloqotda uchraydigan bandlik, avlodlar o'rtasidagi tafovut, eskicha qarashlar, va ortiqcha nasihatgo'ylik kabi to'siqlar tavsiflanadi. Faol tinglash, hamdardlik, yosh xususiyatlarini hisobga olish, hamkorlik va ijobiy qayta aloqa asosida samarali muloqotni tashkil etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

**Kalit so'zlar:** oila, pedagogik muloqot, ota-ona, farzand tarbiyasi, faol tinglash, psixologik muhit, o'zaro ishonch, kommunikativ kompetensiya.

**Kirish.** Oila inson shaxsiyati shakllanadigan dastlabki ijtimoiy muhitdir. Bola ilk axloqiy me'yorlar, nutqiy odatlar, munosabat bildirish va o'zini tutish usullarini avvalo yaqinlari bilan kundalik aloqalar orqali egallaydi. Shu sababli oilaviy tarbiyani faqat nasihat, nazorat yoki moddiy ta'minot bilan cheklash to'g'ri emas. Tarbiyaning mazmuni ota-ona va farzand o'rtasidagi muntazam, mazmunli va hissiy jihatdan xavfsiz muloqotda namoyon bo'ladi.

Mavzuning dolzarbligi zamonaviy turmush sur'ati, ota-onalarning ish bilan bandligi, raqamli vositalardan foydalanishning kengayishi hamda avlodlar qarashlaridagi farqlar bilan belgilanadi. Mazkur sharoitda bir uyda yashashning o'zi yaqin psixologik aloqa mavjudligini anglatmaydi. Bola fikrini eshitish, uning savollariga javob berish va kechinmalarini jiddiy qabul qilish tarbiyaviy munosabatlarning sifatini belgilovchi muhim omillardandir.

**Oilada pedagogik muloqotning mohiyati va tarbiyaviy vazifalari**

Pedagogik muloqot — tarbiyaviy maqsadga yo'naltirilgan, o'zaro ta'sir va tushunishga asoslangan kommunikativ jarayondir. Oilada uning o'ziga xosligi shundaki, muloqot muayyan dars yoki mashg'ulot doirasi bilan chegaralanmaydi: kundalik suhbat, birgalikdagi mehnat, ovqatlanish, dam olish va muammoli vaziyatlarni hal etish jarayonida uzluksiz davom etadi.

Oilaviy pedagogik muloqotning axborot almashish, hissiy qo'llab-quvvatlash, xulq-atvorni muvofiqlashtirish va ijtimoiy tajribani uzatish kabi o'zaro bog'liq vazifalari mavjud. Axborot almashish orqali bola atrofdagi voqealarni tushunadi; hissiy qo'llab-quvvatlash orqali o'zini qadrlangan deb his qiladi; muhokama va kelishuvlar orqali esa mas'uliyat hamda mustaqil qaror qabul qilishga o'rganadi. Bunday jarayonda bolaning yoshi, ehtiyoji va individual xususiyatlarini hisobga olish zarur.

Muloqot samaradorligi faqat suhbatning davomiyligi bilan o'lchanmaydi. Vaqt ajratish muhim bo'lsa-da, suhbatning mazmuni, undagi diqqat va samimiyat ham alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, ota-onaning telefonga chalg'imasdan bolaning kun davomida boshidan kechirganlarini tinglashi, qisqa bo'lsa ham, e'tiborsiz davom etadigan uzoq suhbatdan tarbiyaviy jihatdan samaraliroq bo'lishi mumkin. Shu bois ota-ona bilan farzand muloqotining sifat ko'rsatkichlari sifatida tinglash, savol berish, his-tuyg'ularni tan olish va hurmatli munosabatni ko'rsatish mumkin.

**Muloqotdagi asosiy to'siqlar va ularning pedagogik oqibatlari**

Oilaviy muloqotdagi birinchi muhim to'siq — bandlikdir. Kundalik mehnat, ro'zg'or tashvishlari va boshqa majburiyatlar sabab ota-ona bolaning ehtiyojlarini faqat ovqatlanish, kiyinish yoki o'qish natijalari bilan bog'lab qo'yishi mumkin. Bunda farzandning ichki kechinmalari, tengdoshlari bilan munosabatlari va xavotirlari e'tibordan chetda qoladi. Muammoni hal etishda muntazam, qisqa, ammo to'liq e'tibor bilan tashkil etilgan suhbatlar muhimdir.

Ikkinchi to'siq — yosh va tajriba tafovutidir. Kattalarga oddiy ko'ringan holat bola uchun jiddiy tashvish bo'lishi mumkin. Masalan, do'stining gapidan ranjigan bolaning hissiyotlarini “bunga ham xafa bo'ladimi?” deya inkor etish uning keyingi safar muammosini yashirishiga sabab bo'lishi ehtimoli bor. Aksincha, bolaning his-tuyg'usini tan olish va vaziyatni birgalikda tahlil qilish ochiq muloqotga yordam beradi.

Uchinchi to'siq — eski qolipdagi tasavvurlardir. Ota-ona farzandini hamon kichik bola sifatida qabul qilsa, o'sib borayotgan mustaqillik ehtiyojini e'tiborsiz qoldirishi mumkin. Ayniqsa, o'smirlik davrida fikr bildirish, tanlov qilish va shaxsiy chegaralarga hurmat ko'rsatish ehtiyoji kuchayadi. Ota-onaning nazorati bilan bolaning mustaqilligini muvozanatlashtirish tarbiyaviy hamkorlikning zarur shartidir.

**Samarali pedagogik muloqotni tashkil etish tamoyillari**

Birinchi tamoyil — o'zaro hurmat va ishonch. Bola xato qilganida ham uning shaxsiyatini kamsitmaslik, xatti-harakat bilan shaxsni farqlash muhim. Masalan, “Sen mas'uliyatsizsan” deyish o'rniga “Bugun kelishilgan vazifa bajarilmadi, bunga nima xalaqit berdi?” tarzidagi savol vaziyatni muhokama qilish imkonini beradi. Bunday yondashuv tarbiyaviy talabni saqlagan holda muloqotdagi keskinlikni kamaytiradi.

Ikkinchi tamoyil — izchillik va shaxsiy namuna. Ota-ona boladan xushmuomalalikni talab qilar ekan, o'zi ham suhbat davomida hurmatli ohangni saqlashi kerak. Oilada kelishilgan qoidalar barcha a'zolarga tushunarli, yoshga mos va imkon qadar barqaror bo'lsa, bola ularni adolatli deb qabul qilishga moyil bo'ladi. Kattalarning xatosini tan olishi va uzr so'ray olishi ham muhim tarbiyaviy namunadir.

Uchinchi tamoyil — dialog va hamkorlik. Buyruqbozlikka asoslangan muloqot o'rniga sabablarni muhokama qilish, muqobil variantlarni taklif etish va bolaning yoshiga mos qarorlarni birgalikda qabul qilish foydalidir. Masalan, uy vazifasi va dam olish vaqtini rejalashtirishda farzandning taklifini eshitish uning mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

**Yosh xususiyatlariga mos muloqot va amaliy tavsiyalar**

Maktabgacha yoshda muloqot ko'proq o'yin, hikoya, savol-javob va birgalikdagi faoliyat orqali tashkil etiladi. Bola qisqa va ravshan tushuntirishlarni osonroq qabul qiladi. Kichik maktab yoshida kundalik o'quv tajribasi, do'stlik, muvaffaqiyat va qiyinchiliklar haqida suhbatlashish, harakatni emas, sa'y-harakatni ham qadrlash muhimdir. O'smirlik davrida esa maxfiylik, mustaqil fikr va shaxsiy qadr-qimmatga hurmatni saqlagan holda mas'uliyat chegaralarini kelishib olish maqsadga muvofiq.

Amaliy jihatdan oilada har kuni suhbat uchun chalg'ituvchi vositalarsiz alohida vaqt ajratish, ochiq savollar berish, birgalikda kitob o'qish yoki umumiy mashg'ulotlar tashkil etish mumkin. "Bugun nima o'rganding?", "Qaysi vaziyat seni o'ylantirdi?", "Seningcha, buni qanday hal qilsa bo'ladi?" kabi savollar bir so'zli javobdan ko'ra kengroq fikr almashishga undaydi. Muloqotning samarasi suhbat soni bilan emas, bolaning o'z fikrini erkin ifodalashi va kelishuvlarga amal qilishidagi o'zgarishlar bilan kuzatilishi mumkin.

Nizoli vaziyatlarda muammoni hissiyotlar kuchaygan paytda emas, tomonlar tinchlangach muhokama qilish tavsiya etiladi. Avvalo vaziyat faktlari aniqlanadi, keyin har bir tomonning hissiyotlari tinglanadi, so'ng mumkin bo'lgan yechimlar muhokama qilinadi. Kelishilgan yechimning bajarilishi keyinroq qayta ko'rib chiqilishi mumkin. Bunday izchillik nizoni jazolash vositasi emas, tarbiyaviy o'rganish imkoniyatiga aylantiradi.

Ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish ham muhim yo'nalishdir. Ta'lim muassasalarida ota-onalar bilan suhbatlar, mavzuli uchrashuvlar va maslahatlashuvlarni tashkil etish oilaviy muloqotga oid bilimlarni mustahkamlashi mumkin. Zarur holatlarda maktab psixologi yoki tegishli mutaxassis bilan hamkorlik qilish foydali bo'ladi. Bunda har bir oilaning ijtimoiy sharoiti, qadriyatlari va bolaning individual ehtiyojlarini inobatga olish zarur.

**Muhokama.** Nazariy tahlil oiladagi pedagogik muloqotning tarbiyaviy kuchi bir vaqtning o'zida ikki omilga — munosabatning hissiy sifatiga va pedagogik talablarning izchilligiga bog'liq ekanini ko'rsatadi. Faqat mehr ko'rsatish, ammo chegaralarni belgilamaslik ham, faqat nazoratga tayanib, bolaning fikrini eshitmaslik ham bir tomonlama yondashuvdir. Samarali muloqotda talabchanlik, tushuntirish, hamdardlik va hamkorlik o'zaro uyg'unlashadi.

**Xulosa.** Xulosa qilib aytganda, oilaviy tarbiya amaliyotida muntazam mazmunli suhbat, faol tinglash, ijobiy qayta aloqa, shaxsiy namuna va nizolarni konstruktiv hal etish usullarini qo'llash tavsiya etiladi. Ota-ona va farzand o'rtasidagi dialog qanchalik ochiq va hurmatga asoslangan bo'lsa, bolaning o'z fikrini bildirish, mas'uliyatni his etish va boshqalarga hamdardlik ko'rsatish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun shunchalik qulay sharoit yuzaga keladi.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Davletshin M.G., Do'stmuhammedova Sh., Mavlonov M., To'ychiyeva S. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2004. – 130 b.

2. Egamberdiyeva N. Ijtimoiy pedagogika. Darslik. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009. oila-ilmiy.uz
3. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Aloqachi, 2006.
4. Musurmonova O. Oila – jamiyat tayanchi. Monografiya. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2019. oila-ilmiy.uz
5. Shoumarov G.B., Haydarov I.O., Sog'inov N.A. va boshqalar. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2008. – 296 b. library.tdau.uz